

Promjenljivost u živoj tradiciji duhovnih pjesama u Poljskoj

Himološka istraživanja koja su dosad obavili poljski muzikolozi ticala su se i rukopisnog i tiskanog izvornog materijala. Vjerojatno će se te studije nastaviti, i to s velikim uspjehom, jer se u poljskim bibliotekama i arhivama nalaze još mnogobrojni neistraženi izvori čije bi upoznavanje moglo donijeti novo otkriće o bogatoj riznici duhovnih pjesama i o njihovom razvitku.

No dosadašnje studije o religioznoj glazbenoj kulturi pokazuju osjetljivi nedostatak: prebogatoj živoj tradiciji poljskih duhovnih pjesama, drugim riječima, stvarnoj praksi pjevanja, nisu se još nikakve sistematske i obuhvatne studije posvetile.

Sada je Institut za crkvenu muzikologiju na katoličkom sveučilištu u Lublinu poduzeo takva istraživanja u godini 1970. Do današnjeg dana donijelo je istraživanje po pokrajinama 2300 pjesama snimljenih na vrpce (na koje od tih pjesama sastaje se od više dijelova). Ujedno se sakuplja i informacije istraživanjem i direktnim ispitivanjem. Ali mi stojimo istom na početku jednog temeljitog, na mnogo godina planiranog rada.

Predmet naših istraživanja su poljske duhovne pjesme. Atribut »poljske« naznačuje ovdje jezik pjesama za vrijeme njihovog snimanja, bez obzira na njihovu provenijenciju. Oznaka »pjevanje« upotrebljava se zato, što ta obuhvaća veći krug značenja od oznake »pjesma«, koja po pravilu označuje stihovno pjevanje. »Duhovni« karakter pjevanja određuje se njegovim tekstovnim sadržajem i njegovom funkcijom, kao i melodijom u kojoj je ona usko povezana sa sadržajem i funkcijom i tako dopunjuje religiozni karakter pjevanja. Kod takvog preciziranja istraživačkog predmeta interesira nas svako duhovno pjevanje koje se je zadržalo u sjećanju poljskog naroda, koje je nekad bilo u funkciji ili je još i danas u raznim pokrajinama naše zemlje, kao i sve okolnosti, odnosi, pogledi i mišljenja.

Naša istraživanja provedena su za sada samo u katoličkim krajevima naše zemlje. Na vrpcu snimamo slijedeća pjevanja:

1. koja se pjevaju u crkvi a) za vrijeme liturgije, b) izvan liturgije,

2. izvedena izvan crkve, prilikom raznih religioznih obreda.

Polaznu točku naših istraživanja sačinjava uvjerenje koje ima karakter hipoteze: *usmena je predaja pjevanja živa i nepromjenljiva*. Ovo je bilo već u 19. stoljeću mišljenje svećenika Michala Marcina Mioduscewskog, koji je u uvodu svoje pjesmarice upozorio na raznovrsnu izvedbu pjesama u pojedinim pokrajinama Poljske. Ali iz toga nije ništa zaključio, jer se on sam, kao i drugi autori i izdavači pjesmarica, obazirao načelno samo na

po jednu melodijsku verziju pojedinih pjesama, da bi tako pojednostavnio religiozno pjevanje u Poljskoj. Poredba melodijskih verzija usmeno predanih pjevanja s onim u pjesmaricama naznačenim ukazuje na mnoge razlike. Oni nekad ili danas tiskani tekstovi i melodije ne pružaju dakle realnu i reprezentativnu sliku duhovnog pjevanja u Poljskoj. Izdavači poljskih pjesmarica trudili su se posve svjesno oko normalizacije melodija i oko raspačavanja pojednostavljenih, jedinstvenih verzija.

Budući da za sada ne posjedujemo nikakve za cijelu Poljsku potpune i reprezentativne zbirke, ograničujemo se na to da upozorimo na neke probleme koji su povezani s promjenljivošću poljskih duhovnih pjesama. Analiza sakupljenog materijala i poredba transkripcije melodija s tiskanim verzijama u pjesmaricama dopuštaju podjelu naše građe u tri skupine:

1. Pjesme s posve različitim melodijom.

2. Melodije koje se u nekom pogledu udaljuju od verzije u pjesmaricama, kao i transkripcije melodija, čija je različnost regionalno uvjetovana,

3. Melodije koje su s verzijama pjesmarica identične, ali se po tempu a zatim i po metričkoj temeljnoj vrijednosti od njih udaljuju.

U dosad sakupljenim snimkama pokazuje većina pjesama znatnu razliku u poredbi s verzijama pjesmarica. U pjesmaricama ostaje meliska obilježje neke pjesme načelno nepromijenjeno, iako ima fragmenata u kojim je *melodika* posve drukčije oblikovana. Stoga je *melodika* pjesama, koje žive u usmenoj tradiciji daleko bogatija i komplikiranija.

Usko povezana s melodikom je njena *ornamentika*, osobito u obliku kratkih prvih ili zadnjih nota. Skoro sve pjesme, osobito one starije, koje žive u usmenoj predaji posjeduju ornamentiku. Teško je u sadanjim etapama istraživanja postaviti eventualna pravila ornamentike, ili odrediti onaj tip pjesme koji se najčešće ukrašuje, iako uvodne napomene na to upozoravaju da se neke pjesme skoro posve bez ukrašavanja izvode, a druge da se bogato ukrašuju. Vjerojatno je intenzitet ornamentike povezan s tempom izvođenja i s regijom u kojoj je pjevanje predajom dostavljeno. Polaganiji tempo izvođenja pogoduje upotrebi ornamentike. Starije pjesme su češće ukrašene. Ornamentika je također u nekom stupnju povezana i s odnosima kod pjevanja.

Kod izvođenja poljskih duhovnih pjesama sreću se često različite *narodnjačke pjevačke manire*, među njima prije svega raznovrsno realizirani plesni korak. Skoro sve transkripcije snimljenih pjesama zabilježene su s više ili manje brojnim glisandima koji međutim posve nedostaju u verzijama pjesmarica. Čestoća izvođenja glisanda

ovisi, među ostalim, o tipu pjesme, o tempu izvođenja, o dispoziciji pjevača, o njihovoj dobi (stariji ljudi češće upotrebljavaju glisando) i o regiji. I rastavljanje riječi češćim udisavanjem jest neka manira izvođenja. *Metro-ritmika* sačinjava vjerojatno najvarijabilniji elemenat poljskih duhovnih pjesama. U pravilu su u verzijama pjesmarica zabilježeni jedinstveni metri. Međutim, poljske duhovne pjesme doživljavaju modifikacije metro-ritmike prema regiji zemlje. Jedna te ista pjesma koja u pjesmarici ima četverodijelni ritam (4/4), pokazuje u transkripciji trodijelni (3/4, ili 2/4 i 3/8, 2/8 i 3/8, ili 3/8. Osim toga mnogobrojne su poljske duhovne pjesme ametrički oblikovane.

Silabijska bikronična ritmika, koja se u verzijama pjesmarica najčešće pokazuje, u usmenoj se tradiciji često »konflikt-ritmima« preoblikuje (punktirani ritmovi, i sa suprotnom tendencijom), tj. prva se vrijednost skraćuje, i sinkopom. Punctacija se tiče vrednota koje sličje jedinicama silabskog pokreta i metričkim jedinicama. Nađu se likovi nepravilnih ritmičkih jedinica — kao npr. triola — i često teško određiv rubato-promjene unutar takta ili u strukturama koje su veće od taktova, osim toga i skraćivanja i produživanja pojedinih tonova. Nastup i intenzitet navedenih ritmičkih osebnosti posve su evidentno uvjetovani etničkim osobinama prema pojedinim regijama.

Tonalitet transkripcije pjesama ne udaljuje se načelno od tonaliteta njihovih varijacija u pjesmaricama. On je isto tako zajednički i različitim snimkama na vrpčama. U slučaju tonaliteta ne smije se međutim ograničiti samo na promatranje. Samo potanka, temeljita istraživanja uz pomoć građe mnogobrojnih pjesama smjela bi opravdati formulaciju konkretnih tema. Svakako je spomena vrijedna činjenica da su usprkos pojedinim va-

rijacima među postojećim razlikama melodike, metro-ritmike, ornamentacije, sve kadence na kraju stihova kao i završni tonovi identični. Kompozicijski odnosi oko tih tonova ostaju dakle nepromijenjeni. Ne bih međutim želio da se ova tvrdnja smatra općenitom.

Većinom se religiozne pjesme kolektivno izvođe, tj. pjevaju ih veće skupine ljudi. U našim se istraživanjima naprotiv snimaju manje grupe glasova ili čak glasovi pojedinih osoba. Snimanje se dakle događa pod umjetno stvorenim odnosima. Te činjenice mogu i različite varijante u području melodike, ornamentike i tempa prouzrokovati. One pjesme koje izvođe velike skupine kolektivno pokazuju vjerojatno druga »ontička« svojstva nego one individualno izvedene s njihovim značajnijim varijabilitetom, osobito u području tempa i ornamentike.

Nadamo se da ćemo našim sistematski prikladno vođenim istraživanjima postići da unutar pojedinih okruga otkrijemo i odredimo *umjetnička pravila* poljskog duhovnog pjevanja. Interesantan problem pruža ovdje i istraživanje relacija svjetovnog folklora i duhovnog pjevanja naroda.

Obrada ove dosad sakupljene građe donijet će vjerojatno potvrdu na početku navedene hipoteze da bogata usmena tradicija u području poljskog religioznog pjevanja obuhvaća mnoge, još nikad ne zabilježene melodije i tekstove, da nadalje samo neke od tih opće poznatih pjesama odgovaraju verzijama, koje su sadržane u pjesmaricama. Za lokalne grupe pjevača vrijedi dakle prije svega vlastita usmena tradicija kao norma za izvođenje pjevanja, a ne tiskane pjesmarice. To se potvrđuje i iskustvom poljskih orguljaša, koji se moraju u svojoj praksi ravnati po usmenoj i živoj tradiciji pjevanja, ako je ne žele uništiti.

ROBERT A. MURANYI, Budimpešta (Mađarska)

Pučko ukrašavanje crkvenih pjesama u Mađarskoj

(Sažetak)

Ovom se temom u Mađarskoj najprije pozabavio Zoltán Kodály kad je ispitivao porijeklo mađarskih narodnih pjesama. Njegov članak: Mađarska narodna glazba (Budimpešta 1956) preveden je na njemački jezik.

Prva mađarska tiskana pjesmarica s notama pojavila se 1607. Budući da je reformacija već 70—80 godina ranije došla u Mađarsku — u to vrijeme su Turci napali zemlju — sigurno je da su bar tri do četiri generacije učile pjevati crkvene pjesme samo po sluhu. Pjevanje je pratio kantor, kor ili, najrjeđe, orgulje. Time je već postojala mogućnost za varijacije. Kad su se pojavile prve pjesmarice s notama prilike nisu bile bolje jer se pjevanje nije moglo predavati u školama zbog ratnih neprilika. Nikakvo čudo zato da su prijepisi onih koji su poznavali note bili različiti sve do sredine 19. st. O tome kaže Kodály: »Zbirka tih promjena koje su se zadržale u narodu mogla bi

doprinijeti mnogo toga vrijednoga u spoznaji zakona stvaranja varijanata u narodu.«

Mađarske narodne pjesme podijeljene su prema svojoj strukturi u dvije velike grupe koje se označuju kao »stari« i »novi« stil. One imaju međutim i druge oznake od kojih bi ovdje htio spomenuti ukrašavanje što je sve siromašnije u novom stilu. O tome kaže Kodály: »Pojednostavljeni ukus vremena (tj. krajem 19. st.) iskorijenio je iz novije narodne pjesme svaku melizmatiku. — To znači osiromašenje...«

Autor referata dalje donosi i razmatra neke primjere u »starom« stilu, pa na kraju ustanovljuje slijedeće zakonitosti:

1. Narod ne razlikuje točno svjetovno od duhovnog. Otuda i fluktuacija između crkvene i narodne pjesme.
2. Zato se uvlače elementi narodne pjesme u crkvenu pjesmu i to vodi do varijanata.
3. Prijevodi se ne vrše uvijek na znanstveni način, što također vodi do varijanata.